

הרב פנחס פרידמן

ראש כוללים חסידי בעלזא בא"י
מח"ס פרי הדר, משוש דודים

בענין תקיעות דמיושב ודמעומד

איזה מהן דאורייתא ואיזה מהן דרבנן וכל המסתעף מזה

מצות תקיעת השופר בראש השנה מקורה בפר' אמור (ויקרא כ"ג): "דבר אל בני ישראל לאמר בחודש השביעי באחד לחודש יהיה לכם שבתון זכרון תרועה מקרא קודש". וכן בפר' פנחס (במדבר כ"ט): "ובחודש השביעי באחד לחודש מקרא קודש יהיה לכם כל מלאכת עבודה לא תעשו יום תרועה יהיה לכם". אולם אנו מקיימין מצות התקיעות פעמיים. א) בתקיעות דמיושב, כלומר תקיעות שאנו תוקעין לפני תפלת השמונה עשרה של מוסף, שאז ע"פ הדין מותרים השומעים לשבת בשעת התקיעות. ב) תקיעות דמעומד, כלומר תקיעות שאנו תוקעין על סדר הברכות בתפלת מוסף בחזרת הש"ץ, שאז ע"פ ההלכה צריכים גם התוקע וגם השומעים לעמוד בשעת התקיעות.

והנה דבר זה ברור הוא, שמן התורה יוצא אדם ידי חובת מצות השופר, באחת מן התקיעות דמיושב או דמעומד, ורק מדרבנן הוא דצריך לתקוע פעמיים. ולפ"ז יש לחקור איזה מהן הן עיקר התקיעות מדאורייתא ואיזה מהן מדרבנן, ונ"מ על איזה מהן לכוון לצאת הדאורייתא ואיזה הדרבנן? כדי לבאר חקירה זו ראוי להקדים המקור לחיוב תקיעות דמיושב ודמעומד.

[א]

המקור והטעם לתקיעות דמיושב ודמעומד כדי לערבב השטן

לפי רש"י הרוקח והר"ן

איתא בגמרא (ר"ה ט"ז): "אמר רבי יצחק למה תוקעין בר"ה, ומתמה הגמרא למה תוקעין רחמנא אמר תקעו? אלא למה מריעין, ומתמה שוב למה מריעין רחמנא אמר זכרון תרועה? אלא למה תוקעין ומריעין כשהן יושבין ותוקעין ומריעין כשהן עומדין? כדי לערבב השטן". מבואר מזה כי אחת מהתקיעות הן לצאת החיוב דאורייתא "רחמנא אמר תקעו", ואחת מהתקיעות הן כדי לערבב השטן. וא"כ שוב צריך לחקור איזה מהן היא דאורייתא ואיזה מהן באות לערבב השטן. כדי לברר ענין זה צריך לעיין בראשונים בביאור דברי הגמרא "כדי לערבב השטן".

רש"י ז"ל מפרש: "כדי לערבב, שלא ישטין, כשישמע ישראל מחבכין את המצוות מסתתמין דבריו". מבואר מדברי רש"י כי השטן מתערבב בתקיעות דמעומד,

כותר: תקיעות דמיושב ודמעומד מחבר: הרב פנחס פרידמן

כתב עת: ישורון א, תשנ"ז, דש - שיט

** נא לשמור על קדושת הגליון / מתוך מאגר פרוייקט השו"ת - אונ' בר-אילן**

שהרי רק אז כשחוזרין ותוקעין במעומד ומתגלה שישראל מחבבין המצוות מסתמין דבריו של השטן. וכן משמע ממה שפירש"י ז"ל בספר הפרדס (סי' קע"א): "ולא מיתערבב פעם אחת אלא בשנים, שנאמר יגער ה' בך השטן ויגער ה' בך וכו'". וכוונתו דמדכתיב ב"פ "יגער" וגו', מוכח דדבר שהוא לערבב השטן צריך להשנות. ועיין ג"כ ברוקח (סי' רי"ו) שכתב: "לכך יגער ה' בך השטן יגער ה' בך, הרי שני פעמים לגרשו מימין ומשמאל". [הובא דבריהם בגליוני הש"ס להג"ר יוסף ענגל זצ"ל]. מבואר מזה שעיקר עירובב השטן הוא מפאת קיום התקיעות פעמיים, וא"כ דוקא בפעם הב' בתקיעות דמעומד מתערבב השטן. וכן משמע מלשון הירושלמי שהביא הערוך והובא בתוס' (שם ד"ה כדי לערבב): כתיב בלע המות לנצח וכתיב והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול, כד שמע קול שיפורה זימנא חדא בהיל ולא בהיל, וכד שמע תניין אמר ודאי זהו שיפורה דיתקע בשופר גדול ומטא זימניה למתבלע, ומתערבב ולית ליה פנאי למעבד קטגוריא ע"כ. הרי לנו ג"כ דעיקר עירובב השטן הוא בתקיעות הב'.

אבל הר"ן מפרש דברי ר' יצחק: "למה תוקעין ומריעין כשהן יושבין ותוקעין ומריעין כשהן עומדין, פירוש כיון שעתידין לתקוע כשהן עומדין, דתקיעות שעל סדר הברכות הן עיקר, למה תוקעין ומריעין כשהן יושבין? ואמרי' כדי לערבב השטן, פירוש להכניע את היצר כדכתיב (עמוס ג') אם יתקע שופר בעיר והעם לא יחרדו, דשטן היינו יצר הרע וכדריש לקיש דאמר (ב"ב ט"ז). הוא שטן הוא מלאך המות הוא יצר הרע, אבל בספר הערוך כתב דבירושלמי גרסינן כתיב בלע המות לנצח וכתיב והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול וכו'". [והביא כאן לשון הירושלמי שכבר הוזכר לעיל].

מבואר מדברי הר"ן שעיקר התקיעות הן על סדר הברכות בתפלת מוסף, והוסיפו לתקוע גם תקיעות דמיושב כדי לערבב השטן, דהיינו להכניע היצר ע"י השופר שמעורר את האדם בתשובה. ומה שהביא הר"ן "אבל בספר הערוך כתב דבירושלמי גרסינן..." נראה כוונתו דמהירושלמי חזינן ב' דברים. א) שהשטן מתערבב בעיקר מתקיעות הב' שהן על סדר הברכות. ב) כדי לערבב השטן היינו השטן המקטרג, ולא כמו שפי' הר"ן דקאי על היצה"ר המפתה את האדם לעבירה. עכ"פ מבואר דהר"ן ס"ל שעיקר התקיעות הן דמעומד ולא דמיושב.

[ב]

לפי הר"ן למה הקדימו תקיעות דמיושב כדי לערבב השטן

לתקיעות דמעומד שהן עיקר

אמנם לפי שיטת הר"ן יש לתמוה, מדוע הקדימו תקיעות דמיושב שאינן באות אלא כדי לערבב השטן, לפני תקיעות דעמידה שהן עיקר התקיעות על סדר הברכות? הרגיש בקושיא זו הר"ן (שם): ונ"ל שלכך הקדימו תקיעות שמיושב, אע"פ שהיה ראוי להקדים אותם שעל סדר הברכות שהן עיקר, לפי שאילו היו מקדימין

אותם, אפשר שלא היו חוששין אח"כ לתקיעות שמיושב, שאינן אלא לערבב את השטן בלבד, ולפיכך הקדימו תקיעות שמיושב, שבידוע שלא יזלזלו באותם שעל סדר הברכות."

אולם דברי הר"ן אינם מובנים, שהרי כמו אם היו מקדימין התקיעות דמעומד לפני תקיעות דמיושב, היה קיים החשש שיזלזלו בתקיעות דמיושב שאינן באות אלא כדי לערבב השטן בלבד, א"כ הוא הדין עכשיו שהקדימו תקיעות דמיושב לפני תקיעות דמעומד, אף שאין לחוש שיזלזלו בתקיעות דמעומד מפני שהן עיקר, אבל הרי יש לחוש שיזלזלו בתקיעות דמיושב הקודמין, כיון שאינן באות אלא כדי לערבב השטן?

וּנְרָאָה לבאר כוונת הר"ן, דהנה האחרונים הוכיחו שגם שיטת התוס' היא כשיטת הר"ן, שעיקר התקיעות הוא תקיעות דמעומד על סדר הברכות, ממה שכתבו התוס' (פסחים קט"ו. ד"ה מתקיף) וז"ל: ומברך לרב חסדא [בליל פסת] בטיבול ראשון על אכילת מרור, אע"ג דעיקר מצות מרור לא נפיק אלא בטיבול שני אחר [אכילת] מצה, [מכל מקום] מועלת הברכה שבירך בטיבול ראשון לטיבול שני, מאחר שאכל ממנו [מהמרור] מעט בטיבול ראשון, מידי דהוה אברכת שופר דמברך אתקיעות דישיבה, ומועלת ברכה לתקיעות שבעמידה שהם עיקר ונעשית על סדר ברכות ע"כ. מבואר מדברי התוס' שסוברים כשיטת הר"ן, שעיקר התקיעות הן דמעומד שהן על סדר הברכות, ותקיעות דמיושב אינן רק כדי לערבב השטן.

וְהִנֵּה מה שכתבו התוס' להשוות מברכת התקיעות על ברכת מרור, היינו שהיה קשה להתוס' דאיך מועלת לרב חסדא הברכה בטיבול הראשון על טיבול השני, והרי אמירת ההגדה הוה הפסק בין הברכה לעיקר קיום מצות מרור בטיבול השני, וע"ז כתבו התוס' מידי דהוה אברכת שופר דמועיל ברכת שופר על עיקר התקיעות שהן דמעומד, ולא אמרי' שהתקיעות דמיושב והתפלות הן הפסק בין הברכה לתקיעות דמעומד, ומוכח דכיון שמתחילין לתקוע תקיעות דמיושב תיכף אחר הברכה, והוא כעין הכנה לעיקר המצוה שהוא תקיעות דמעומד וחלק ממנו ע"כ לא הוה הפסק, וה"ה במרור כיון שמתחיל לאכול מרור בטיבול הראשון, אין אמירת ההגדה הפסק בין טיבול הראשון לעיקר מצות מרור בטיבול הב'.

ומעתה יבואר היטב כוונת הר"ן במה שכתב, שאם יקדימו תקיעות דמעומד שהן עיקר, יבואו לזלזל בתקיעות דמיושב שאינן באות אלא לערבב השטן, והקשינו דהא גם עכשיו שמקדימין תקיעות דמיושב כדי לערבב השטן יבואו לזלזל בהן? אבל לפי דברי התוס' מיושב היטב, דליכא למיחש שיבואו לזלזל בתקיעות דמיושב ולא ישמעו לקולות התקיעות, דהא אם יזלזלו בהן נמצא שהתקיעות דמיושב יהיו הפסק גדול, בין ברכת השופר לתקיעות דמעומד על סדר הברכות שהן עיקר המצוה, וא"כ מזה שהקדימו תקיעות דמיושב יש הוכחה חותכת שגם תקיעות דמיושב הן עכ"פ חלק מהכשר המצוה, ולכן אין זה הפסק בין ברכת השופר לתקיעות דמעומד, משא"כ אם היו תוקעין קודם תקיעות דמעומד שהן עיקר, ורק אח"כ היו תוקעין תקיעות דמיושב כדי

לערבב השטן, היו יכולים לזלזל בהן כיון שכבר יצאו ידי חובת התקיעות בתקיעות דמעומד.

וּנְרָאָה דלפי הר"ן שכתב שלכן הקדימו תקיעות דמיושב, כי אם היו מקדימין תקיעות דמעומד שהן עיקר, היו מזלזלין בתקיעות דמיושב שבאות רק לערבב השטן, נוכל להבין בדרך נפלא ביאור דברי ר' יצחק: "למה תוקעין ומריעין כשהן יושבין וחוזרין ותוקעין ומריעין כשהן עומדין" - יש כאן ב' שאלות. (א) על עצם קיום מצות התקיעות פעמיים במיושב ובמעומד. (ב) למה מקדימין תקיעות דמיושב שאינן עיקר, לתקיעות דמעומד על סדר הברכות שהן העיקר? וע"ז מתרץ: "כדי לערבב השטן". כלומר דכשישמע השטן תקיעות דמיושב יחשוב שבודאי הן עיקר התקיעות, כי לא יעלה על הדעת להקדים את הטפל לעיקר, וממילא לא יקטרג בתקיעות דמעומד על סדר הברכות, כי יזלזל בהן ויחשוב שאין בהן כלום. גמצא דבזה יש תשובה על ב' השאלות, ודוק היטב.

[ג]

ישוב הטור על קושיית הר"ן למה הקדימו תקיעות דמיושב לתקיעות דמעומד

וְהִנֵּה מדברי הטור (או"ח סי' תקפ"ה) מבואר שסובר ג"כ כהר"ן שהתקיעות דמעומד הן עיקר, ומה שתוקעין תקיעות דמיושב אינו אלא לערבב השטן, אך יש חידוש נוסף בדברי הטור ליישב קושיית הר"ן, מדוע הקדימו חז"ל תקיעות דמיושב שאינן באות אלא כדי לערבב השטן, לתקיעות דמעומד על סדר הברכות שהן עיקר. וז"ל הטור: "אמר רבי יצחק למה תוקעין ומריעין כשהן יושבין וחוזרין ותוקעין ומריעין כשהן עומדין, כדי לערבב השטן, פירוש למה תוקעין מיושב קודם מוסף וחוזרין ותוקעין על סדר ברכות, דכיון שעיקרם ניתקנו על סדר ברכות, למה מקדימין לתקוע מיושב? כדי לערבב השטן, פי' כדי שיתערבב מיד בתקיעה ראשונה שלפני התפלה ולא יקטרג בשעת תפלה. ויש מפרשים שמכח תקיעה ראשונה מתערבב בשניה, והכי איתא בירושלמי בלע המות לנצח וכתוב והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול, כד שמע שופר חדא זימנא... [כאן הביא כל לשון הירושלמי שכבר הזכרנו], אבל לעולם עיקר תקיעה היא מעומד שהיא על סדר הברכות, כדתנן (ר"ה ל"ב:) העובר לפני התיבה ביו"ט של ר"ה השני מתקיע, פירוש מי שמתפלל תפלת מוסף מתקיע".

מבואר דדעת הטור הוא כהר"ן שתקיעות דמעומד הן עיקר, והתקיעות דמיושב אינן באות אלא כדי לערבב השטן, אלא שעל מה שהקשה הר"ן, דא"כ למה תקנו תקיעות דמיושב לפני תקיעות דמעומד, מיישב הטור בפשיטות: "כדי שיתערבב מיד בתקיעה ראשונה שלפני התפלה ולא יקטרג בשעת התפלה". כלומר תקיעות דמיושב הן הכנה לתקיעות דמעומד בשעת התפלה, כי ע"י התקיעות דמיושב מתערבב השטן כבר לפני התפלה, וממילא יוכלו התפלות והתקיעות דמעומד לעלות לרצון לפני אדון כל באין מפריע.

ונראה שגם לפי פירוש הטור יתפרש היטב דברי ר' יצחק: "למה תוקעין ומריעין כשהן יושבין וחוזרין ותוקעין ומריעין כשהן עומדין". יש כאן ב' שאלות. (א) על עצם קיום מצות התקיעות פעמיים במישוב ובמעומד. (ב) למה מקדימין תקיעות דמישוב שאינן עיקר, לתקיעות דמעומד על סדר הברכות שהן העיקר? וע"ז מתרץ: "כדי לערבב השטן". דהיינו כמו שביאר הטור: כדי שיתערבב מיד בתקיעה ראשונה שלפני התפלה ולא יקטרג בשעת תפלה. נמצא דבזה יש תשובה על ב' השאלות כאחת, כי מטעם זה תוקעין פעמיים ומקדימין תקיעות דמישוב, כדי לערבב השטן בתקיעות הראשונות ולא יוכל לקטרג בשעת התפלה.

[ג]

לפי שיטת התוס', הר"ן, הטור והלבוש עיקר התקיעות הן תקיעות דמעומד

נמצא למדים דיש בזה מחלוקת באיזה תקיעות מתערבב השטן, דלפירש"י והירושלמי מבואר שהשטן מתערבב רק בתקיעות דמעומד, אבל לפי פי' הר"ן, התוס' במס' פסחים והטור, וכן כתב הרוקח (סי' ר"ב) מתערבב השטן כבר בתקיעות דמישוב. ולכאורה י"ל דנחלקו איזה מהתקיעות הן עיקר דמישוב או דמעומד, דלפי פירש"י והירושלמי עיקר התקיעות לצאת מדאורייתא ידי חובת מצות שופר הוא תקיעות דמישוב, ואלו התקיעות דמעומד אינן באות אלא כדי לערבב השטן, והיינו כפירש"י משום דכשיראה השטן שישראל מתחבבין המצוות מסתמין דבריו, או כהירושלמי שבתקיעות השניות יחשוב שהגיע זמן הגאולה שאז בלע המות לנצח, אבל לפי הר"ן והטור עיקר התקיעות לצאת ידי חובת מצות שופר הוא בתקיעות דמעומד על סדר הברכות, ותקיעות דמישוב אינן באות אלא כדי לערבב השטן.

אך לאמיתו של דבר אין שום הכרח לומר שלפי רש"י והירושלמי עיקר התקיעות הן דמישוב, כי יכול להיות שגם הם מודים שעיקר התקיעות הן דמעומד על סדר הברכות, ומ"מ הוסיפו תקיעות דמישוב לפני התקיעות דמעומד, כדי שכשיגיעו לתקיעות דמעומד שהן עיקר התקיעות יתערבב השטן ולא יקטרג. ובאמת דבר זה מבואר בפירוש בדברי הטור הנ"ל, כי אחרי שהביא לשון הירושלמי שהשטן מתערבב בתקיעות דמעומד, כתב על זה: "אבל לעולם עיקר תקיעה היא מעומד שהיא על סדר הברכות". הרי שהבין דגם לפי הירושלמי עיקר התקיעות הוא דמעומד ולא דמישוב.

עכ"פ מבואר מדברי התוס' פסחים, הר"ן והטור דעיקר התקיעות הן תקיעות דמעומד שעל סדר הברכות והתקיעות דמישוב אינן אלא לערבב השטן. ועיין ג"כ בלבוש (סי' תקפ"ה ס"ג) שכתב לתרץ קושיית התוס' (ר"ה ט"ז: ד"ה ותוקעים), דאיך תוקעין תקיעות דמישוב דמעומד והא קעבר על לאו דבל תוסיף, וע"ז תי' הלבוש: "ואין בתקיעות דמישוב משום כל תוסיף... דאין תוקעין משום מצות תרועת היום אלא לערבב השטן". מבואר שהוא סובר כשיטת הראשונים שרק תקיעות דמעומד הן עיקר המצוה. ולפ"ז לכאורה צריך לכוון לצאת מצות תקיעות דאורייתא רק בתקיעות דמעומד,

אבל בתקיעות דמיושב צריך לכוון לצאת החיוב מדרבנן כדי לערבב השטן. אך באמת ישנם הרבה ראשונים הסוברים שעיקר התקיעות הן דמיושב ולא דמעומד וכמו שנבאר.

[ה]

מקור לסדר התקיעות של קולות התשר"ת תש"ת ותר"ת

מבואר בגמרא (ר"ה ל"ד.) "אתקין רבי אבהו בקסרי" שיהיו תוקעין קולות תשר"ת תש"ת תר"ת, כדי לצאת ידי כל הדיעות בענין קולות התקיעות, ולתועלת הענין נביא תמצית קצרה מהסוגיא שם: כתיב בתורה הק' (במדבר כ"ט א'): "יום תרועה יהיה לכם", ומפרש בתרגום: "יום יבבא יהא לכוון". פירושו של "יבבא" אנו למדים שהוא ביטוי של צער, ממה שכתוב אצל אם סיסרא כשראתה שרכבו בושש מלכוא (שופטים ה'): "ותיבב אם סיסרא". איזה מין ביטוי של צער הוא "יבבא"? על כך נחלקו התנאים, התנא במשנה (ר"ה ל"ג): סובר שיבבא פירושה "ילולי יליל" כאדם הבוכה ומשמיע קולות קצרות וסמוכות זה לזה, והוא מה שנקרא אצלינו "תרועה", אבל התנא דברייתא (שם) סובר ש"יבבא" פירושה "גנוחי גנח", דהיינו כאדם שמשמיע אנחות כבדות שהם ג' קולות ארוכות, ולכן הוא סובר שה"תרועה" היא מה שנקרא אצלינו "שברים".

ישוּב נשאלת השאלה בגמרא (שם) מנין שהתרועה היא דוקא ע"י שופר? ומנין שתוקעין קול פשוט מה שנקרא אצלינו "תקיעה" לפני התרועה ולאחריה? ומתצינן שדברים אלו אנו למדים מתרועה הנאמר ביובל (ויקרא כ"ה): "והעברת שופר תרועה בחודש השביעי... תעבירו שופר בכל ארצכם". שם נזכר בפירוש שהתרועה היא בשופר, ומדכתיב "והעברת" למדנו שצריך לתקוע קול פשוט שזה נקרא העברת קול. תקיעה זו צריך לתקוע לפני התרועה, שהרי מקודם כתיב "והעברת" ואח"כ כתיב "תרועה". ומדכתיב "תעבירו שופר" אחרי "שופר תרועה" למדנו שצריך לתקוע קול פשוט גם אחרי התרועה, נמצינו למדים שיש חיוב לתקוע בשופר ג' קולות "תקיעה תרועה תקיעה". אך מנין לנו שצריך לתקוע ג' קולות אלו שלשה פעמים? דבר זה למדים אנו, ממה שמצינו ענין התקיעה בתורה ג' פעמים: "והעברת שופר תרועה" (אצל יובל). "שבתון זכרון תרועה" (בראש השנה). "יום תרועה יהיה לכם" (בראש השנה). הרי ג' פעמים ענין תקיעת השופר, להורות שצריך לתקוע שלשה פעמים קולות "תקיעה תרועה תקיעה", והם כנגד מלכיות, זכרונות, שופרות.

כאמור נחלקו התנאים על הפירוש של "תרועה" - גנוחי גנח דהיינו "שברים" או ילולי יליל דהיינו "תרועה", ובכך מה עלינו לעשות? לכן כדי לצאת ידי כל הדיעות התקין רבי אבהו בקסרי לתקוע שלשה פעמים "תקיעה שברים תרועה תקיעה", ושלשה פעמים "תקיעה שברים תרועה", ושלשה פעמים "תקיעה תרועה תקיעה". והיינו משום שהיה לו לרבי אבהו ג' ספיקות בפירושו של "תרועה". (א) אולי פירושו "גנוחי גנח", וא"כ צריך לתקוע ג' פעמים "תקיעה שברים תקיעה". (ב) שמא "תרועה" פירושו "ילולי יליל", וא"כ צריך לתקוע ג' פ' "תקיעה תרועה תקיעה". (ג) שמא ב' הפירושים

אמת ש"תרועה" היא גנוחי גנח וגם ילולי יליל, כדרך אדם השרוי בצער שמתאנח קודם ובוכה אח"כ, ולכן צריך לתקוע ג"פ "תקיעה שברים תרועה תקיעה".

אך כמה שתוקע ג"פ תשר"ת לבד עדיין אינו יוצא מידי כל הספיקות, שהרי אם "תרועה" היא רק "גנוחי גנח", נמצא שמפסיק עם ה"ילולי יליל" שהוא התרועה, בין השברים להתקיעה שלאחריה שצריכה להיות סמוכה להשברים שהיא התרועה האמיתית. וכן אם ה"תרועה" היא "ילולי יליל" אינו יוצא כמה שתוקע תשר"ת, שהרי ה"גנוחי גנח" דהיינו השברים מפסיק בין התקיעה הראשונה להתרועה, ולכן תיקן לתקוע ג"פ תשר"ת וג"פ תש"ת וג"פ תר"ת, ובוזה יוצאין כל הדיעות, זהו תוכן דברי הסוגיא.

והנה בגמרא מבואר הסדר קודם תשר"ת ואח"כ תר"ת ואח"כ תש"ת. אמנם מנהיגו לתקוע "תשר"ת תש"ת תר"ת", וצריך להבין הטעם? אך הדבר מבואר באבודרהם שכתב כי כמו שמצינו בתשר"ת שהשברים הוא קודם לתרועה, מפני שכן הוא דרך המצטער שמתאנח קודם אח"כ בוכה כמבואר בגמרא, כמו כן ראוי להקדים תש"ת שהוא הגנוחי גנח לפני התר"ת שהוא הילולי יליל. וצ"ל דמה שנקטו בגמרא תר"ת קודם תש"ת הוא לאו דוקא.

[ו]

מדוע לפי ההלכה אין תוקעין בתקיעות דמעומד כל הקולות כתיקון ר' אבהו

והנה לפי ההלכה אין אנו תוקעין כל הקולות - ג"פ תשר"ת תש"ת תר"ת רק בתקיעות דמיושב, אבל בתקיעות דמעומד אין אנו תוקעין כל הקולות, וישנן כמה דיעות בראשונים איך לתקוע: (א) התוס' (ר"ה ל"ג): כתבו שעכשיו נוהגין לתקוע למלכיות פעם אחת תשר"ת, ולזכרונות פ"א תש"ת וכן לשופרות פ"א תר"ת, וכן היא שיטת הרי"ף, הרמב"ם, והרא"ש, ופסק כן הטור (סי' תקצ"ב) והביאו המחבר (שם ס"א). (ב) התוס' (שם) כתבו בשם הרבינו תם שהנהיג לתקוע פעם א' תשר"ת למלכיות וכן לזכרונות ולשופרות, וכתב הרמ"א (שם) שכן הוא המנהג במדינות אלו. (ג) התוס' (שם) הביאו בשם הערוך שיש מחמירין לתקוע כל הקולות גם בתקיעות דמעומד, אבל בשינוי קצת מתקנת ר' אבהו, דהיינו תשר"ת תש"ת תר"ת במלכיות, וכן בזכרונות ובשופרות, באופן שתוקע כל הקולות של ר' אבהו, אבל לא ג"פ תשר"ת זה אחר זה וכן ג"פ תש"ת ותר"ת, אלא לפי סדר תשר"ת תש"ת תר"ת, וכתב השל"ה הק' שכן היא הדרך המובחרת כדי לצאת כל הספיקות כתיקון ר' אבהו, וכן הוא מנהג החסידים. וכן כתב המחבר (שם) שהמנהג לתקוע כל הקולות גם בחזרת הש"ץ, אבל לפי דבריו המנהג הוא לתקוע ממש כתיקנת ר' אבהו: "ועכשיו נוהגים לתקוע למלכיות תשר"ת ג' פעמים, לזכרונות תש"ת ג' פעמים ולשופרות תר"ת ג' פעמים". נמצינו למדים שלפי שיטות כל הראשונים אין צריך מצד הדין לתקוע כל הקולות בתקיעות דמעומד, וצריך להבין מדוע באמת לא חיישו גם בתקיעות דמעומד לצאת ידי כל הספיקות?

הסביר דבר זה הרי"ף (פ"ד דר"ה): "ובדין הוא שיהיו תוקעין אותן על סדר הברכות כסדר שתוקעין כשהן יושבין, אלא כיון שהברכות אין מעכבות

את התקיעות הרי יצאו ידי חובתן באותן שתקעו כשהן יושבין, ודי להן לתקוע תשר"ת תשר"ת תר"ת". וכן כתב הרמב"ם (פ"ג משופר הל' י"ב): "בדין היה שיתקעו על כל ברכה כל בבא מהן שלש פעמים כדרך שתקעו כשהן יושבין, אלא כיון שיצאו מידי ספק בתקיעות שמיושב, אין מטריחין על הציבור לחזור בהן כולן על סדר הברכות". וכן כתב הרמב"ן במלחמות (ר"ה ל"ד ד"ה ועוד) שבתקיעות דמיושב כבר יצאו ידי חובתן. ומשמע מדבריהם שעיקר התקיעות הן תקיעות דמיושב שבהן כבר יוצאין מן התורה ידי חובת כל הקולות, אבל תקיעות דמעומד שעל סדר הברכות אינן עיקר, ולכן אין צריך לצאת בהן ידי כל הספיקות.

ועיין בריטב"א (ר"ה ט"ז: ד"ה כדי לערבב) שהביא דברי הרי"ף בתוס' ביאור, וז"ל: "מיהו מה שאין אנו תוקעין עכשיו מעומד אלא תשר"ת למלכיות ותשר"ת לזכרונות ותר"ת לשופרות, ואין אנו חוששין לספיקו של ר' אבהו, כתב הרי"ף דכיון דלא חובה נינהו אלא כדי לערבב את השטן, הקלו בהם מפני טורח הציבור". מכואר מדבריו שמפרש כוונת הרי"ף שתקיעות דמיושב הן עיקר ויצא בהן ידי חובתו, אבל תקיעות דמעומד אינן אלא כדי לערבב את השטן. ולפ"ז פירוש כוונת ר' יצחק במה ששאל: "למה תוקעין ומריעין כשהן יושבין ותוקעין ומריעין כשהן עומדין" - עיקר השאלה הוא על תקיעות דמעומד למה הן באין, כיון שכבר יצאו ידי חובתן בתקיעות דמיושב, ומתריך "כדי לערבב השטן", כלומר דמה שתקנו חז"ל לתקוע תקיעות על סדר הברכות הוא רק בכדי לערבב השטן, ומטעם זה אין צריך לתקוע כל הקולות כתקנת ר' אבהו בתקיעות דמעומד. וכן פירוש המאירי (שם): "אע"פ שתקעו כשהן יושבין חוזרין ותוקעין כשהם עומדים על סדר הברכות כדי לערבב השטן". ומכואר מזה שדעת הרי"ף, הרמב"ם, הרמב"ן, הריטב"א והמאירי היא, שעיקר התקיעות הוא תקיעות דמיושב ואלו התקיעות דמעומד באות רק כדי לערבב השטן.

[ז]

ביאור תיקון רבי אבהו בקסרי לפי שיטות הרמב"ם,

הסמ"ג, הריטב"א ורב האי גאון

כרי ליישב קושיא זו, נקדים שיטות הראשונים בביאור התיקון שתיקן ר' אבהו בקסרי לצאת כל הדיעות, כי לכאורה יש לתמוה, איך יתכן שיפול ספק בדבר הנוהג בכל שנה ושנה, וכי לפני שבא ר' אבהו לא יצאו בני ישראל ידי חובת תקיעת שופר? הלא ברור הדבר שהיתה להם הכרעה אם ה"תרועה" היא גנוחי גנח או ילולי לילל, ואיך אפשר שבמצוה הנוהגת בכל שנה ושנה לא ידעו בקבלה איש מפי איש עד משה רבינו ע"ה איך להננהג? והנה מצינו ע"ז ב' דיעות בראשונים.

מרב"י הרמב"ם משמע שיש ספק גמור בפירוש התרועה, וכמו שכתב (פ"ג משופר ה"ב): "תרועה זו האמורה בתורה נסתפק לנו בה ספק לפי אורך השנים ורוב הגלות ואין אנו יודעין היאך היא". הרי מכואר שמחמת אורך הגלות נשתכח

באמת הפירוש האמיתי של תרועה. וכן הוא ג"כ שיטת הסמ"ג וכמו שדייק הב"י (סי' תק"ץ). מן הראוי לציין הסבירו של הריטב"א ז"ל, איך אפשר שדבר הנהוג בכל שנה ושנה נשתכת במשך הדורות, וז"ל:

"בודאי שבדורות הראושנים נהגו בתרועה כמו שראו למשה, אבל אותה תרועה בטלה בדורות התנאים והאחרונים, שהרי התורה אמרה סתם תרועה קול נשבר כדרך שאדם עושה בשברו, וסגנון אחד אמרה תורה לכולם, ואין הדורות שווין בדבר, שהרי תמצא במיני הניגונים ענין קול, שהיה קול מנגן לדור שעבר, וחזר קול תמרור לדור אחר. וכן אירע בענין התרועה, כי לא היו בדורות האחרונים מריעים על שברם כדרך הראשונים, וגם יש שמריעין בשתייהן (שברים ותרועה יחד) או בשלשתן (שברים או תרועה או שברים ותרועה יחד) פעם כזה ופעם כזה, ואינו יודע איזה יוכשר זה או זה, ולכן הוצרך ר' אבהו לתקן זה".

אולם הרא"ש והר"ן (פ"ד דר"ה) הביאו בשם רב האי גאון חידוש גדול בביאור תקנת ר' אבהו, וז"ל: "נשאל לרב האי גאון ז"ל, וכי עד שבא רבי אבהו לא היו ישראל יוצאין ידי תקיעת שופר? ובלשון הזה השיב: אל תחשבו בלבבכם כי בימי ר' אבהו נפל ספק בדבר זה, שהרי משניות קדומות הן, אחת אומרת תרועה ג' יבבות ואחת אומרת ג' שברים... וכך היה הדבר מימים קדמונים מנהג לכל ישראל, מהן עושין תרועה יבבות קלות, ומהן עושין תרועה יבבות כבדים שהן שברים, ואלו ואלו יוצאין ידי חובתן, כי שברים כבדים תרועות הן ויבבות קלות תרועה הן, והיה הדבר נראה כחלוקה אע"פ שאינה חלוקה... וכשבא ר' אבהו ראה לתקן תקנה שיהו כל ישראל עושין מעשה אחד, ולא יראה ביניהן דבר שההדיוטות רואין אותו כחלוקה" עכ"ל.

מבואר מדבריו שבאמת יוצאים את התרועה בין בגנוחי גנח בין בלולי יליל, כי עיקר התרועה פירושה הבעת צער וחרטה, והיו נוהגים חכמי הדורות כל אחד כפי מה שנראה לו שיפה יותר לעשות התרועה גנוחי גנח או לולי יליל, וכולם יצאו ידי חובת תקיעת שופר, אבל מכיון שההמון עם טעו וסברו שרק באחד מאלו יצאו ידי חובתם, והיו מרגיזין זה על זה ונעשה הדבר כשתי תורות, לכן כדי להוציא מלבן של הדיוטות שלא תהא כשתי תורות, בא רבי אבהו ותיקן שכל אחד יעשה ככל הדעות, בין גנוחי גנח ובין לולי יליל.

הגאון הגדול רבי יוסף ענגיל בגליוני הש"ס (ר"ה ל"ד), הביא ראייה מדברי הבה"ג שסובר כפירוש רב האי גאון, אלא שיש שם חידוש נוסף, שריבוי הקולות שתיקן ר' אבהו הוא כדי לערבב את השטן, כי הבה"ג (הל' ר"ה) אחר שהביא דברי ר' אבהו כתב: "וכל כך למה כדי לערבב את השטן, דאמר ר' יצחק מפני מה תוקעין ומריעין כשהן יושבין ותוקעין ומריעין כשהן עומדין, וכל כך למה כדי לערבב את השטן". נראה כוונתו דגם ריבוי התקיעות שתיקן ר' אבהו הוא רק כדי לערבב את השטן, וזהו שהביא הגירסא בדברי ר' יצחק "וכל כך למה", יש כאן ב' קושיות. א) למה תוקעין מיושב ומעומד. ב) "כל כך למה" היינו למה יש כל כך הרבה תקיעות תש"ת תש"ת תר"ת, ועל שניהם תי' כדי לערבב את השטן. ומוסיף ר' יוסף ענגיל: "וכן מצאתי

מפורש גם ברוקח (סי' ר"א) וז"ל אבל ה' תקיעות התקין ר' אבהו בקיסרי, ובתרועה היו מספקין אם היא שברים או תרועה ממש, והוצרך לתקן בכל עניני ספיקות פן יבא השטן בענין אחר" עכ"ל.

ונראה דלכאורה יש נפקא מינה גדול הלכה למעשה בין שיטת רב האי גאון לשיטת הרמב"ם, באם התוקע יודע לתקוע רק תש"ת או תר"ת, האם יכול לברך ברכת השופר או לא? כי לשיטת רב האי גאון יכול לברך ברכת השופר, שהרי לשיטתו אם תקע אדם רק תשר"ת או תש"ת או תר"ת ג' פעמים ג"כ יצא ידי חובתו מדאורייתא ומדרבנן, שהרי רק ר' אבהו הוא שתיקן לתקוע כל הקולות משום ההמון עם, אבל לשיטת הרמב"ם והסמ"ג הסוברים דהוה ספק גמור, א"כ כשאנו יודע לתקוע כל הקולות, אף שבודאי טוב שיתקע ויקיים עכ"פ המצוה מספק כמה שהוא יכול, מ"מ אסור לו לברך כיון שאינו ברור שמקיים המצוה. ועיין בשו"ע או"ח (סי' תקצ"ג ס"ב) מבואר במחבר: "תשר"ת תש"ת תר"ת אין מעכבין זה את זה, ואם ידע לעשות אחד מהם או שנים עושה". וכתב שם בביאור הלכה: "ופשוט דהברכה על התקיעה אין רשאי לברך עד שיוכל לתקוע כל הסדרים". ולפי המבואר אין זה פשוט כל כך שהרי לפי שיטת רב האי גאון והסוברים כמותו יכול לברך, אלא דכיון שיש מן הראשונים החולקים עליו וסוברים דהוה ספק גמור, הרי שבאמת אסור לברך וכפי הכלל של "ספק ברכות להקל".

[ה]

הראשונים הסוברים שעיקר התקיעות הן דמעומד יסברו כשיטת רב האי גאון

ולפ"ז מיושב היטב הקושיא על שיטת התוס' והר"ן הסוברים שעיקר התקיעות הן דמעומד, למה לא תיקנו לצאת ידי כל הקולות כתיקון ר' אבהו גם בתקיעות דמעומד, שהרי מכיון שמן הדין יוצאין את התרועה בגנוחי גניח או בילולי יליל, לכן לא הטריחו לתקוע כל הקולות גם בתקיעות דמעומד, והמעייין בר"ן (ר"ה שם ד"ה ואנו עכשיו) יראה שהוא בעצמו מתרץ כן, למה לא תיקנו לתקוע כל הקולות בתקיעות דמעומד, ע"פ דברי רב האי גאון שמן התורה אין צריך לתקוע כל הקולות. ועיין בב"י (סי' תק"ץ) שהביא כן בשם תשובת הריטב"א לתרץ ע"פ דברי ר' האי גאון, שמטעם זה אין תוקעין כל הקולות בתקיעות דמעומד. ועיין בביאור הגר"א (או"ח סי' תקצ"ב), שעל מה שכתב המחבר דלפי דינא סגי לתקוע בחזרת הש"ץ תשר"ת למלכיות, תש"ת לזכרונות ותר"ת לשופרות, כתב הגר"א: "וכפי' רב האי דכולהו שפיר בין שברים בין תרועה". [ועיין במקראי קודש על ימים הנוראים סי' כ"א, שנתקשה על דברי התוס' והר"ן דס"ל שתקיעות דמעומד הן עיקר, דא"כ למה אין תוקעין כל הקולות גם בתקיעות דמעומד, ובמחכ"ת נעלם ממנו דהר"ן עצמו מתרץ ע"פ דברי רב האי גאון].

ונראה לענ"ד להוסיף עוד, כי לפי דברי הבה"ג והרוקח שהביא ר' יוסף ענגל, דכל עיקר תקנת ר' אבהו לתקוע כל הקולות הוא רק כדי לערבב השטן, וכבר הבאנו שלפי פירוש הר"ן ודעימיה שעיקר התקיעות הן דמעומד על כרחך דתקיעות דמיושב אינן אלא כדי לערבב השטן, א"כ מובן היטב למה תיקנו לתקוע כל הקולות

דוקא בתקיעות דמיושב, כי תקיעות אלו שבאות לערבב השטן בהן ראוי לתקוע כל הקולות שהוא ג"כ רק כדי לערבב השטן. זאת ועוד, לפי מה שביארנו שלפי הר"ן והתוס', הפירוש של "כדי לערבב השטן" הוא, כי השטן חושב שעיקר התקיעות הן דמיושב ולא יקטרג בתקיעות דמעומד, א"כ כל שכן כשיראה השטן שבתקיעות דמיושב תוקעין כל הקולות ולא בתקיעות דמעומד, יחשוב שעיקר התקיעות הן דמיושב ולא יקטרג בתקיעות דמעומד.

ה' צא לנו מזה דלפי הראשונים הסוברים דעיקר התקיעות הן דמעומד אבל תקיעות דמיושב באות רק כדי לערבב השטן, צריך לומר דמה שאין תוקעין כל הקולות לפי תקנת ר' אבהו, היינו משום דס"ל כרב האי גאון שמן התורה יכול לתקוע את התרועה גנוחי גניח או ילולי יליל, אבל לפי הראשונים הסוברים שעיקר התקיעות הן דמיושב אבל דמעומד הוא כדי לערבב השטן, י"ל דס"ל דתקנת ר' אבהו הוא מצד ספק דאורייתא, ומה שאין תוקעין כל הקולות במעומד, היינו כתי' הרי"ף דכיון שכבר יצאנו בעיקר תקיעות שהן דמיושב, שוב לא הטריחו לתקוע כל הקולות על סדר הברכות. ובזה מובן היטב שיטת הרמב"ם שחולק על רב האי גאון וס"ל דתקנת ר' אבהו היא מחמת ספק דאורייתא, וא"כ קשה למה אין אנו תוקעין כל הקולות גם בתקיעות דמעומד, ולכן הוצרך לתרץ שזהו משום שכבר יצאנו ידי כל הקולות בתקיעות דמיושב שהן עיקר.

אמנם יש לתמוה על הטור (סי' תקצ"ב) שהביא תי' הרי"ף, וז"ל: "וכן כתב רב אלפס בדין הוא שיהיו תוקעין על סדר ברכות כדרך שתוקעין כשהן יושבין, אלא כיון שאין הברכות מעכבות התקיעות הרי יצאו ידי חובתן באותן שתקעו כשהן יושבין, ודי להם לתקוע תשר"ת תש"ת תר"ת על סדר הברכות פעם אחת כדי שלא להטריח הציבור, וכן המנהג בכל העולם ובב' ישיבות". ולפ"ז משמע דס"ל שכבר יצאו ידי חובת הדאורייתא בתקיעות דמיושב שהן עיקר, וא"כ איך כתב הטור (סי' תקפ"ה): "אבל לעולם עיקר תקיעה היא מעומד שהיא על סדר ברכות", והא כיון שכבר יצא ידי חובתו בתקיעות דמיושב, א"כ שוב לא הוה תקיעות דמעומד עיקר? ודוחק לומר שכוונתו דמתחלה כשתקנו חכמים לתקוע על סדר הברכות, היתה כוונתם שתקיעות אלו יהיו עיקר, אלא שאח"כ הוסיפו לתקוע מיושב כדי לערבב השטן, וכיון שכבר תוקעין תקיעות דמיושב כדי לערבב השטן, ממילא יוצא ידי חובת תקיעת שופר, דא"כ לענין מה כתב הטור שתקיעות דמעומד הן עיקר, הלא כעת תקיעות דמיושב הן עיקר כיון שיוצא בהן החיוב דאורייתא? וצריך עיון גדול.

[ט]

חידוש האבני נזר בכוונת רש"י

שע"י התקיעות דמיושב ודמעומד מתגלה חביבות המצוה

ודע דברברי השו"ת אבני נזר (או"ח סי' תמ"ח אות ו') מבואר בפירושו, שהוא סובר שבתקיעות דמיושב יוצאין החיוב דאורייתא, ובתקיעות דמיושב יוצאין החיוב

דרבנן, דהנה כבר הבאנו מה שפירש"י על דברי ר' יצחק, למה תוקעין ומריעין כשהן יושבין ותוקעין ומריעין כשהן עומדין, כדי לערבב השטן - "כשישמע ישראל מחבבין את המצוות מסתתמין דבריו". ומסביר האבני נזר איך מוכח מזה שתוקעין תקיעות דמיושב ודמעומד שישראל מחבבין המצוות, וז"ל "ע"פ מה דאמרינן בפרק ערבי פסחים אין עושין מצוות חבילות חבילות, דמיחזי שהם משאוי עליו ופוטרי עצמו באחד משני חיובים, וכמו כן להיפוך בחיוב שופר אחד שמחלק לשנים - תקיעות דמיושב לצאת המצוה של תורה, ואח"כ דמעומד לצאת החיוב על סדר ברכות חשיב חיוב, כן נראה לי ברור בכוננת רש"י".

ביאור דבריו הוא כך: גדרי הדין של "אין עושין מצוות חבילות חבילות" הוא, שאין לעשות שתי מצוות נפרדות ע"י פעולה אחת, כגון (סוטה ח'). אין משקין שתי סוטות כאחת, ואין מטהרין שני מצורעים כאחד וכדומה, דהיינו שיש חיוב נפרד להשקות כל סוטה, והוא רוצה להשקותם ביחד, בזה אמרי' "אין עושין מצוות חבילות חבילות", בכדי שלא יהיו נראות עליו כמשא שהוא ממהר להפטור ממנו. ולפ"ז אומר האבני נזר כי מזה יש ללמוד גם להיפוך, דהיינו כשיש לו מצוה אחת שמותר לו לצאת ידי חובתו ע"י פעולה אחת, והוא מחלקו לשתי פעולות, הרי לא רק שמראה שאין המצוות עליו כמשא, אלא אדרבה מראה בזה שהמצוות חביבות עליו, שהרי אפילו במצוה שהוא יכול לצאת ע"י פעולה אחת הוא מחלקה לשתיים.

כמו כן כאן שמן התורה יש חיוב לתקוע בשופר, ובאו חכמים ותקנו שהתקיעות יהיו על סדר הברכות בתפלה, נמצא שע"פ הדין יכול הוא לקיים הדאורייתא והדרבנן ביחד, דהיינו ע"י שיתקע רק תקיעות דמעומד על סדר הברכות, ואעפ"כ מחלקים ישראל את המצוה לשתיים, דהיינו תקיעות דמיושב לצאת בו החיוב של תורה, ותקיעות דמעומד לצאת בו החיוב דרבנן לתקוע על סדר הברכות, א"כ בזה מראים בני ישראל שהמצוות חביבות עליהם ועי"ז מתערבב השטן. מבואר מדבריו שהוא סובר שעיקר התקיעות לצאת החיוב דאורייתא הן תקיעות דמיושב, ואלו תקיעות דמעומד אינן רק חיוב מדרבנן.

ובאמת אפילו לפי ביאור האבני נזר בכוננת רש"י, עדיין אין הכרח לומר שרש"י סובר שעיקר התקיעות הן אותן דמיושב, כי אפילו אם נאמר שרש"י סובר כשיטת התוס' והר"ן שעיקר התקיעות הן דמעומד שעל סדר הברכות, מ"מ י"ל כפי' האבני נזר דכיון שמחלקין ישראל מצוות התקיעות לשנים, תקיעות דמיושב לצאת הדרבנן ותקיעות דמעומד לצאת הדאורייתא, מוכח שישראל מחבבין את המצוות, אבל עכ"פ מדברי האבני נזר עצמו מבואר שהוא סובר שבתקיעות דמיושב יוצאין החיוב דאורייתא, וכפי הנראה סמך על הראשונים שהזכרנו הסוברים שעיקר התקיעות הן תקיעות דמיושב, והתקיעות דמעומד שעל סדר הברכות הן רק כדי לערבב השטן.

[י]

ישׁוב דברי האבני נזר איך מותר לחלק התקיעות דאורייתא והדרבנן זה מזה
אולם דברי האבני נזר צריכים ביאור, כי לכאורה כיון שחכמנו ז"ל תקנו לקיים מצות
 לתקוע על סדר הברכות, מן הסתם רצו שיקיימו מצות התקיעות על סדר
 הברכות, וא"כ איך אנו יכולים לחלק התקיעות ולקיים הדאורייתא שלא על סדר
 הברכות? ונביא דוגמא לזה ממצות "קריאת שמע" שהיא מן התורה, ובאו חז"ל ותקנו
 שיקרא ק"ש בברכותיה, האם נאמר שע"י שהאדם מחלק את המצוה לשתיים, דהיינו
 שקורא ק"ש דאורייתא בלי הברכות ואח"כ קורא ק"ש עם ברכותיה כתקנת חכמים מראה
 בזה חביבות המצוה, זה ודאי אינו, שהרי לכאורה פשוט הוא שחז"ל רצו שיצאו ידי
 חובת ק"ש עם ברכותיה.

ועיין בב"י (או"ח סי' מ"ו) שכתב שלא טוב עושים אותם שמכוונים לצאת ידי חובת
 ק"ש בק"ש של ר' יהודה הנשיא שלפני התפלה, כי רק רבינו הקדוש התכוון
 לצאת בו חובת ק"ש, משום שהיה טרוד בתורה ולא רצה לעבור על זמן ק"ש, וכמו כן
 כאן שחייבו חכמים לקיים מצות התקיעות על סדר הברכות, איך יתכן לומר שמחמת
 חביבות המצוה מחלקין המצוה לשתיים ומקיימין הדאורייתא שלא על סדר הברכות? ועל
 כרחק צריך לומר שהאדם אינו מכוון לקיים המצוה בתקיעות דמיושב, וכמו שאינו מכוון
 לצאת ידי חובת ק"ש לפני התפלה, וא"כ איך כתב האבני נזר שענין תקיעות דמיושב
 ומעומד הוא לחלק המצוה לשתיים, שע"י המיושב מקיים המצוה דאורייתא וע"י המעומד
 מקיים מצות הדרבנן?

ונראה לבאר דברי האבני נזר, עפ"י מ שכתב הריטב"א (ר"ה ל"ד. סוף ד"ה ונשאל)
 וז"ל: "והנכון בזה דמדינא הרי יצאנו ידי חובת מצות שופר בתקיעה
 דמיושב, ואין תקיעות שעל סדר ברכות באות לחובת מצות שופר אלא לחובת תפילה,
 בצבור להעלות תפילה בתרועה, כענין בתעניות שתוקעין על שבע ברכות דמי שענה,
 כדי להעלות תפילה בשופר". ודייקו האחרונים מדברי הריטב"א, דמה שתקנו החכמים
 שהתקיעות יהיו על סדר הברכות, אין הטעם משום דכשהתקיעות הן על סדר הברכות הן
 יותר מהודרות, אלא מה שנתקנו התקיעות על סדר הברכות הוא משום דאז הברכות הן
 מקובלות יותר, כלומר התקיעות שעל סדר הברכות הן לטובת הברכות ולא לטובת
 התקיעות.

נמצא שבאמת יש כאן ב' חיובים: א) מן התורה יש חיוב לתקוע. ב) מדרבנן יש חיוב
 לתקוע על סדר הברכות כדי שהתפלות יתקבלו לרצון. אלא דמצד הדין אפשר
 לצרף שניהם ביחד ע"י שיתקע על סדר הברכות, ויכוון לצאת בזה הדאורייתא וגם
 הדרבנן. וכי תימא א"כ הלא מן הדין יש חיוב לחלק התקיעות לשתיים, כיון שאין עושין
 מצוות חבילות חבילות, כדי שלא יהיו נראות עליו כמשא? אבל זה אינו דכבר כתבו
 המפרשים דבמצוה דאורייתא ודרבנן לא שייך הכלל של "אין עושין מצוות חבילות
 חבילות" (עיין במאירי פסחים דף ק"ב:, ובמגדול עוז שבת פכ"ט הל' י"ג). אם כן מן
 הדין היה מותר לקיים התקיעות דאורייתא יחד עם תקנת חכמים לתקוע על סדר הברכות.

כותר: תקיעות דמיושב ודמעומד מחבר: הרב פנחס פרידמן

כתב עת: ישורון א, תשנ"ז, דש - שיט

** נא לשמור על קדושת הגליון / מתוך מאגר פרוייקט השו"ת - אונ' בר-אילן**

ומכיון שאנו מחלקים את הדאורייתא והדרבנן לשנים, מראין אנו בזה חביבות המצוה שאינו עלינו כמשא.

ואולי י"ל ע"פ הדברים הללו ליישב שיטת הרא"ה שהביא הב"י (או"ח סי' מ"ו), שע"י שאנו אומרים בבוקר לפני התפלה: "ומיחדים שמך בכל יום תמיד ואומרים פעמים באהבה שמע ישראל וגו'", כבר יצאנו ידי חובת ק"ש דאורייתא, ואפילו הכי קורין את"כ ק"ש דרבנן עם ברכותיה. ותמה הב"י הלא צריך לקיים ק"ש דאורייתא עם ברכותיה? ולפ"ז י"ל שדעת הרא"ה הוא דמה שתקנו החכמים לקרוא ק"ש עם ברכותיה, אין הפירוש משום שהברכות הן לצורך הקריאת שמע, אלא להיפך הק"ש דהיינו קבלת עול מלכות שמים הוא לצורך הברכות שאז הן מקובלות יותר, ולכן סובר הרא"ה דכמו שבתקיעות אנו מחלקין הדאורייתא והדרבנן לשנים להראות חביבות המצוה, כמו כן בק"ש אנו מחלקין המצוה לשתיים דהיינו לקרוא ק"ש בפני עצמה כדי לצאת הדאורייתא, וגם לקרוא ק"ש עם ברכותיה כדי לצאת החיוב דרבנן, והפוסקים התולקים על הרא"ה סוברים דמה שתקנו חכמים לקרוא ק"ש עם ברכותיה הוא לצורך ה"קריאת שמע". ולכן יותר טוב לצאת ידי חובת ק"ש דאורייתא עם ברכותיה כתקנת חכמים.

[יא]

באיזה תקיעות יכוונו לצאת ידי חובתם בתקיעות דמיושב או דמעומד?

נמצינו למדים מכל האמור, כי יש מחלוקת בראשונים איזה מן התקיעות דמיושב או דמעומד הן עיקר לקיום המצוה דאורייתא, ואיזה מהן לקיום המצוה דרבנן, כי לפי דעת התוס', הר"ן, הטור והלבוש, עיקר המצוה הוא בתקיעות דמעומד שעל סדר הברכות, ואלו התקיעות דמיושב הן רק מדרבנן כדי לערבב השטן, ומה שתוקעין כל הקולות דוקא בתקיעות דמיושב ולא במעומד, הוא כתי' רב האי גאון והבה"ג דמדינא יוצא גם בלי כל הקולות, ורק בתקיעות דמיושב שבאות כדי לערבב השטן, החמירו לתקוע כל הקולות שהן ג"כ רק כדי לערבב השטן. אבל לשיטת הרי"ף, הרמב"ם, הרמב"ן, הריטב"א והמאירי עיקר המצוה דאורייתא הוא בתקיעות דמיושב, ולכן דוקא בהן תוקעין כל הקולות כתקנת ר' אבהו, משא"כ תקיעות דמעומד אינן רק מדרבנן כדי לערבב השטן.

ולכאורה יש נ"מ גדול להלכה, עפי"מ דקיי"ל בשו"ע או"ח (סי' ס' ס"ד) דמצוות צריכות כוונה, ועיין במג"א שם (ס"ק ג') שמחלק בין מצוות דאורייתא שצריכות כוונה ובין מצוות דרבנן שאינן צריכות כוונה, וא"כ בשלמא אם נאמר כשיטת הראשונים שתקיעות דמיושב הן עיקר, שפיר יכול לכוון בהן לצאת חובת התקיעות מן התורה, ובתקיעות דמעומד יקיים החיוב מדרבנן לתקוע על סדר הברכות, משא"כ אם נאמר כשיטות הראשונים שהתקיעות דמעומד הן עיקר, א"כ צריך לכוון לצאת ידי חובת הדאורייתא רק עם התקיעות דמעומד ולא בתקיעות דמיושב, כי אם יכוון לצאת ידי חובתו בתקיעות דמיושב נמצא שכבר קיים המצוה דאורייתא לכל הדיעות, וכמבואר

כותר: תקיעות דמיושב דמעומד מחבר: הרב פנחס פרידמן

כתב עת: ישורון א, תשנ"ז, דש - שיט

** נא לשמור על קדושת הגליון / מתוך מאגר פרוייקט השו"ת - אונ' בר-אילן**

בטור (סימן תקצ"ג) שהברכות דשמונה עשרה והתקיעות אינן מעכבות זו את זו, וא"כ הרי ביטל קיום התקיעות דאורייתא שעל סדר הברכות שהן עיקר. ועיין בחזון איש (פסחים קט"ו). שהעיר מזה. ומעתה כיון שמצינו בזה מחלוקת הראשונים איזה מהתקיעות הן עיקר דמיושב ודמעומד, ראוי לנו לדעת באיזה תקיעות יכוון לצאת ידי חובתו מן התורה?

וראיתי בהגהות הררי קודש שעל המקראי קודש הנ"ל, שכתב וז"ל: "ולמעשה נ"ל דכיון דיש בזה מחלוקת הראשונים טוב לכיון בסתם לצאת ידי חובת מצות שופר". ולכאורה כוונתו שיכוון לצאת ידי מצות שופר עם כל התקיעות דמיושב ודמעומד יחד, ובזה יוצא ידי חובתו לכ"ע, שאם התקיעות דמיושב הן עיקר הרי נתכוון לצאת גם בתקיעות אלו, ואם התקיעות דמעומד שעל סדר הברכות הן עיקר, הרי נתכוון לצאת ידי חובתו לא רק בתקיעות דמיושב אלא גם בתקיעות דמעומד.

אמנם לענ"ד יש להעיר דאולי יותר טוב שלא יכוון כן, דהנה התוס' (ר"ה ט"ז: ד"ה ותוקעים) הקשו, איך אפשר לתקוע תקיעות דמיושב ודמעומד הלא עובר בכל תוסיף? ותירצו דלא שייך בל תוסיף רק כשמוסיף על מצוה אחת, משא"כ כשעושה מצוה אחת פעמיים אינו עובר בכל תוסיף ע"ש. ולכאורה כוונת התוס' היא דכיון שמקיים המצוה פעמיים, א"כ הרי גלוי ויודע שאינו מוסיף על המצוה, אלא מתוך חיבוב מצוה מקיימה הרבה פעמים ולכן אינו עובר בכל תוסיף. ולפ"ז י"ל דבשלמא כשהוא מכוון לצאת הדאורייתא עם התקיעות דמיושב או דמעומד, שפיר אינו עובר בכל תוסיף בקיום המצוה פעמיים, משא"כ אם יכוון לקיים המצוה סתם בין בתקיעות דמיושב ובין בתקיעות דמעומד, א"כ הרי יעבור אז בלאו דבל תוסיף.

ועיין בלבוש (סי' תקפ"ה ס"ג) שהקשה ג"כ קושיית התוס', איך תוקעין דמיושב ודמעומד הא עובר בכל תוסיף, ותירץ: "ואין בתקיעות דמיושב משום בל תוסיף, חדא דאין תוקעין משום מצות תרועת היום אלא לערבב השטן. ועוד דאטו יום תרועה פעם אחד כתיב, יום תרועה יהיה לכם סתם כתיב, ביום תלה רחמנא ואפילו כמה פעמים שירצו". ולכאורה יש נ"מ בין ב' התירוצים, דלפי תי' א' אסור לו לכוון לצאת ידי חובת התקיעות רק בפעם א', ובא' מהם יכוון מדרבנן כדי לערבב את השטן, אבל לפי תי' הב' של הלבוש שפיר יכול לכוון לצאת ידי חובתו בתקיעות דמיושב ודמעומד יחד, שהרי יום תרועה אמר רחמנא ויכול לתקוע כמה תקיעות שירצה, אלא שעכ"פ אסור לו להמעיט ממספר התקיעות שחייבו התורה, אבל להוסיף הרי יוכל לתקוע כמה תקיעות שירצה.

ונראה להביא ראי' לכאורה לתי' הב' של הלבוש, דהנה כבר הבאתי שיטת רב האי גאון הבה"ג והרוקח, כי מה שתיקן ר' אבהו לתקוע כל הקולות אינו מטעם ספק, אלא בשביל ההמון עם שחשבו שאי אפשר לצאת רק ע"י גנוחי גניח או ילולי יליל, או כלשון הבה"ג והרוקח כדי לערבב את השטן, ולכאורה יש להקשות דהא תיקון הוא דנפיק מיניה חורבא, שע"י יבוא לכוון לצאת הדאורייתא עם כל הקולות, ונמצא שעובר על לאו דבל תוסיף, דא"א לומר כתי' התוס' דכל שהוא מקיים המצוה פעמיים אינו עובר

כותר: תקיעות דמיושב ודמעומד מחבר: הרב פנחס פרידמן

כתב עת: ישורון א, תשנ"ז, דש - שיט

** נא לשמור על קדושת הגליון / מתוך מאגר פרוייקט השו"ת - אונ' בר-אילן**

משום כל תוסיף, דהא כאן מוסיף על הקולות בקיום מצוה אחת? ועל כרחך דס"ל כתי' הב' של הלבוש, דכיון דכתיב יום תרועה יכול לתקוע כל היום כמה קולות שירצה. אולם יש לדחות ראי' זו, כי י"ל דרב האי גאון הבה"ג והרוקח יסברו דעיקר המצוה דאורייתא הוא בתקיעות דמעומד, שאז באמת אין תוקעין כל הקולות, והתקיעות דמיושב אינן אלא מדרבנן כדי לערבב השטן וכמו שהארכנו בזה לעיל.

עב"פ כיון דלפי תי' התוס' וכן לפי תי' א' של הלבוש, אסור לכוון לצאת ידי חובתו בתקיעות דמיושב ודמעומד יחד, ע"כ נראה דיותר נכון לכוון על תנאי, דהיינו שאם ההלכה היא כהראשונים הסוברים שתקיעות דמיושב הן עיקר, אני מכוון לצאת הדאורייתא עם התקיעות דמיושב, ובתקיעות דמעומד לצאת מדרבנן כדי לערבב השטן, ואם ההלכה כאותם הראשונים שתקיעות דמעומד על סדר הברכות הן עיקר, אז אני מכוון שלא לצאת ידי חובתו בתקיעות דמיושב רק בתקיעות דמעומד. ומצאנו דוגמא לכך בשו"ע או"ח (סי' ל"ד ס"ב) לענין תפילין של רש"י ור"ת, וז"ל: "ירא שמים יצא ידי שניהם ויעשה שתי זוגות תפילין ויניח שניהם, ויכוין בהנחתם באותם שהם אליבא דהלכתא אני יוצא ידי חובתי, והשאר הם כרצועות בעלמא". ועיין ג"כ בשו"ע הרב (סי' מ"ו סעיף ט') לענין ק"ש של ר' יהודה הנשיא לפני פסוקי דזמרה, שיכוון להתנות שאם יעבור הצבור זמן ק"ש עם הברכות יהא יוצא בזה, ואם לאו יהא כקורא בתורה".